

Відгук
офіційного опонента на дисертацію Хоміцького Василя Романовича
«ІНСТИТУАЛІЗАЦІЯ УПЦ КП В УКРАЇНІ (1990-ті – 2018 рр.)»,
представлену на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за
спеціальністю 07.00.01 – історія України

Об'єднання Православних Церков та конституювання Помісної Православної Церкви України, яке відбулося у грудні 2018 р., мало достатньо довгу передісторію. Адже йдеться не про завершення якогось короткострокового політичного проекту, як про це намагається говорити промосковська пропаганда, а про підсумок цілеспрямованої боротьби українських православних вірян за автокефалію своєї Церкви та її визнання у Вселенському православ'ї, що триває вже понад століття. Говорячи про передумови конституювання Помісної Православної Церкви України, ми мусимо передусім пам'ятати про діяльність Української Православної Церкви Київського Патріархату, яка була створена в червні 1992 р. Тому намір В. Хоміцького присвятити своє дослідження вивченню процесів становлення та інституалізації УПЦ КП у період 1990-ті – 2018 рр. є об'єктивно вмотивованим і науково виправданим. Загалом дисертант успішно заповнив цю лакуну в наших знаннях.

Дисертація виконана в рамках теми науково-дослідної роботи кафедри всесвітньої історії та релігієзнавства Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка «Релігія і Церква в Україні у контексті світових і суспільних трансформацій» (номер державної реєстрації 0123U101108).

Об'єктом дослідження виступають релігійні процеси в Україні у 1990-х – 2018 рр. в умовах сучасного державотворення, а предметом – особливості інституалізації УПЦ КП в Україні у досліджуваний період. Одержані результати є обґрунтованими і містять елементи наукової новизни. Не викликає заперечення те, що автору на основі дослідження широкого кола історичних джерел вдалося відтворити особливості міжправославних відносини в Україні у 1990-х – 1995 рр., а також процеси утвердження та розвитку УПЦ КП. На нашу думку, дисертантом досягнуто суттєвих наукових результатів, які в сукупності

розв'язують поставлене наукове завдання, зокрема, систематизовано й узагальнено динаміку формування парафіяльної мережі, єпархіальних органів влади, чернечо-монастирських комплексів УПЦ КП, з'ясовано зміст та деякі аспекти перебігу діалогу між Вселенським Патріархатом, православними ієрархами України за участі державних органів влади у 2008 р., досліджено процес формування моделі надання канонічного статусу помісній Церкві в Україні. Запропоновано авторську періодизацію становлення та розвитку УПЦ КП, що відображає змістовий компонент, характер та особливості інституалізаційних процесів.

На жаль, у вступі відсутні відомості про практичне значення отриманих результатів дослідження.

Робота складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, висновків і списку використаних джерел (503 позиції), 6 додатків.

У першому розділі ««Історіографія, джерельна база та теоретико-методологічні засади дослідження» дисертант характеризує праці концептуального характеру сучасних українських дослідників, які є визначальними у формуванні цілісного бачення означеної проблеми. Другу групу становлять дослідження, в яких опрацьовано деякі аспекти становлення та діяльності УПЦ КП. Це дає підстави стверджувати наявність достатньої компетенції автора щодо проблематики, покладеної в основу дослідження. Водночас поза його увагою залишилася праця о. Миколи Денисенка «Православна Церква в Україні: Століття розділень» (Київ, 2019). На особливу увагу заслуговує розділ V «Православ'я в Україні: пізній радянський та пострадянський періоди (1989–2016 рр.)», в якому показано, як спільнотна ідентичність розвивалася в УПЦ КП.

Кандидатська дисертація основана на джерельній базі, що представлена неопублікованими документами з ЦДАВО України, ЦДАГО України, фондів обласних державних архівів: Івано-Франківської (388 «Уповноважений Ради у справах релігійних культів при Раді Міністрів СРСР в Станіславській області, м. Станіслав Станіславської області»); Львівської (Р-1332 «Статичний звіт за

31.01.2012 р. у Львівській області»); Чернівецької (Р-2960 «Представник Президента України в Чернівецькій області, м. Чернівці Чернівецької області»); Волинської (Р-393 «Відділ у справах релігій Волинської обласної державної адміністрації») областей. На жаль, автору не вдалося попрацювати в ГДА СБУ, де, зокрема, у фонді 16 «Секретаріат ГПУ–КГБ УРСР» зберігаються матеріали про діяльність «Ініціативного комітету по відродженню УАПЦ».

Поза увагою В. Хоміцького залишилося офіційне періодичне видання УПЦ КП «Православний вісник» (з 2012 р. – «Православний вісник Київського Патріархату»), а також документи і матеріали Об'єднавчого Собору ПЦУ, в якому опубліковані передсоборні джерела за 2016–2018 рр.¹. Дисертації дещо бракує суто джерелознавчої характеристики використаних джерел, а також виокремлення документів, які вперше були введені здобувачем до наукового обігу. Загалом джерельна база є достатньою для об'єктивного висвітлення теми й виведення обґрунтованих висновків.

Другий розділ «Міжконфесійні відносини в Україні у 1990-х – 1995 рр.» присвячений міжправославним відносинам, які зазнали суттєвих трансформацій під впливом політики «перебудови» та проголошення незалежності України. Зокрема, характеризується процес створення УАПЦ та проголошення УПЦ КП. Щоправда в цьому випадку маємо справу не з міжконфесійними, а міжцерковними відносинами, оскільки, як відомо, усі Православні Церкви належать до однієї православної конфесії. Якщо автор прагнув висвітлити стосунки православних із греко-католиками, то варто було виділити окремий підрозділ.

Дисертант повторює популярний міф про участь у хіротонії владики Василя Боднарчука в 1990 р. єпископа РПЦ Варлаама Ілющенка (с.81), однак історик Сергій Шумило переконливо спростував цю легенду². Три архиєреї УПЦ МП – Аліпій Погребняк, Сергій Генсичський і Онуфрій Березовський –

¹ Об'єднавчий Собор Православної Церкви України 15 грудня 2018 року: Документи і матеріали / упор. прот. Петро Бойко, прот. Віталій Кос, І. Преловська, А. Смирнов, В. Ткачова, С. Чокалюк. Київ, 2021. 616 с.

² Шумило С. Самозваний «єпископ» Вікентій Чекалін і його участь у перших хіротоніях УАПЦ у березні 1990 р. URL: <https://www.religion.in.ua/main/history/45613-samozvanij-yepiskop-vikentij-chekalin-i-jogo-uchast-u-pershix-xirotoniyah-uapc-u-berezni-1990-r.html>

відкликали свої підписи не під постановою помісного Собору УПЦ 1-3 листопада 1991 р., як стверджує автор на с. 108, а під зверненням єпископату УПЦ до патріарха Алексія II, Синоду й архиєреїв РПЦ у січні 1992 р.

Процеси утвердження та розвитку УПЦ КП розкриваються у третьому розділі. У роботі досліджено особливості переходу від самоврядних автокефальних парафій до створення організованих структур з чіткою ієрархією влади, регламентацією діяльності у правовому полі держави, що включає формування парафіяльної мережі й єпархіальних органів управління, діяльність монастирів і чернецтва, становлення системи духовної освіти та канонічно-юрисдикційну незалежність Української Православної Церкви.

Варто також відзначити надзвичайно інформативні додатки у вигляді таблиць, що ілюструють парафіяльну мережу, мережу монастирів, духовних навчальних закладів, а також хронологію подій, пов'язаних із діяльністю УАПЦ і УПЦ КП.

Висновки, зроблені у дисертації, об'єктивні, аргументовані, а результати дослідження належним чином апробовані. Автор опублікував 7 статей у наукових фахових виданнях, що входять до переліку МОН України, 1 в іноземному виданні, які належним чином передають основні висновки дисертаційної роботи. Автореферат дисертації цілком розкриває винесені на захист основні положення та наукові висновки, а його зміст відповідає основним структурним і змістовим компонентам дослідження.

Водночас є деякі зауваження та побажання до дисертаційної роботи.

1. У вступі при формулюванні наукової новизни отриманих результатів дослідження варто було чіткіше представити основні наукові положення, які виносяться на захист. Не слід формулювати мету роботи як «дослідження...», оскільки це вказує на засіб досягнення мети, а не на саму мету.
2. Здобувач виділяє перший етап у процесі розбудови парафіяльної мережі та єпархій УПЦ КП – лютий 1989 р. – червень 1992 р. (інституційний розвиток УАПЦ) (с.142, 225, 253). Однак така періодизація, на наш, погляд

виглядає не зовсім виправданою, оскільки період до червня 1992 р. стосується інституалізації УАПЦ, а не УПЦ КП.

3. При характеристиці джерельної бази роботи варто було б керуватися типолого-видовою класифікацією історичних джерел, а також вказати, які саме документи були введені здобувачем до наукового обігу.
4. Дисертація тільки виграла б, якби загальний список використаних джерел був сформований в алфавітному порядку прізвищ перших авторів або заголовків і поділених на традиційні в історичних працях рубрики: джерела та література.
5. Здобувачу загалом притаманний аналітичний виклад матеріалу, проте в певних випадках він захоплюється описовістю; подекуди роботі бракує глибшого аналізу процесів, які відбувалися в православному середовищі, більш критичного ставлення до деяких використаних джерел.

Загалом рецензована дисертація В. Хоміцького є самостійним дослідженням, написана на належному науковому рівні, містить елементи наукової новизни, відповідає завданням сучасної історичної науки, вимогам МОН України. Це завершена праця, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, а В. Хоміцький заслуговує на присвоєння йому наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України.

Офіційний опонент,
доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри історії
ім. проф. М. П. Ковальського
Національного університету
«Острозька академія»

А. Смирнов

Андрій СМІРНОВ

Смирнов А.І.
підтверджую

т.б.о. кат. в/к

Дир. Адміністрації ОА.